

і адміністративних одиниць з формування в державі сучасної цілісної геральдичної системи. Виходить, що герб та прапор Сміли міська рада затвердила на п'ять років раніше до виходу в світ цього закону.

До речі, новостворений герб та прапор Сміли затверджені одними з перших в незалежній Україні.

*Інтерв'ю взяла
Людмила Скороход*

Оксана СИЛКА,
Лариса СИНЯВСЬКА

ЗАРОДЖЕННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В ЗОЛОТОНІШІ

В останній третині XIX ст. у Золотоноші не було жодної культурно-освітньої установи, де б існувала можливість у той чи інший спосіб провести «культурно» час. Не існувало ані бібліотеки, ані читального залу, ані книгарні, ані лекторію, не говорячи вже про театр чи клуб. Культурними осередками були лише церкви, монастир та приватний простір окремих золотонісців.

При такій обмеженості гуманітарної сфери помітною подією стало відкриття у місті Золотоніського повітового Комітету піклування про народну тверезість. Юридично він постав як державна ініціатива щодо формування антиалкогольного «культурного» середовища та «боротьби» у такий спосіб із жахливою статистикою щодо вживання алкоголю. Такі комітети було створено у 1894 р. у зв'язку з реформою торгівлі алкогольними напоями й запровадження державної монополії на їхню торгівлю. Вартий уваги пункт статуту Комітету, який серед напрямів його діяльності визначав «постановку спектаклів та проведення культурних вечорів».

Інформація про початки театрального мистецтва в Золотоноші вкрай обмежена. У краєзнавчій літературі з публікації в публікацію переходить згадка про те, у 1897 р. у місті відбулося заснування «аматорського театру, на сцені якого грали не лише місцеві аматори, але й багато заїжджих знаменитостей» [1, 27]. І що перші його 4 вистави зібрали 2679 глядачів, а загалом за перші чотири роки (1897–1901) відбулося 85 вистав [2, 94].

Знаний золотоніський краєзнавець М. Пономаренко, окрім дати народження «аматорського театру» – 1897 р., зазначив і трьох золотонісців – засновників «театру» та «ентузіастів

сцени»: О. Л. Жигadlo, Д. П. Кравчинський та В. І. Марченко [3, 263].

Вдалося з'ясувати, що Жигadlo Олександр Львович – колезький реєстратор (у 1900 р.), у 1895–1900 рр. був секретарем Золотоніської повітової Дворянської опіки, секретарем Золотоніського повітового комітету опікунства про народну тверезість та секретарем Золотоніського благодійного товариства (станом на 1900 р.). Кравчинський Діонісій Прохорович – колезький асесор (у 1896 р.), надвірний радник (у 1900 р.); помічник повітового справника Золотоніського повітового поліцейного управління (у 1896–1900 рр.), член Золотоніського благодійного товариства, завідувач чайної Золотоніського повітового комітету опікунства про народну тверезість та Літнього театру), завідувач народної безкоштовної бібліотеки (у 1900 р.). Автор кількох публікацій під літературним псевдонімом Денис Цікавий [4].

Щодо В. І. Марченка, то серед місцевої інтелігенції особи з таким прізвищем встановити не вдалося. Водночас дослідник Золотоніщини Г. Голиш корелює прізвище «Марченко» на «Маринич» [2, 94]. Зважаючи на час та контекст, можемо припустити, що в цьому випадку йдеться про Віктора Івановича Маринича (Яковенка-Маринича) – відставного військового (штабс-капітана), який у 1900 р. був секретарем Золотоніського управління повітового військового начальника.

Після заснування в Золотоноші Комітету піклування, як складова його структури, була організована Чайна, у якій планувалося організовувати «зустрічі, бесіди, спектаклі та всіляко культурно проводити час». З огляду на відсутність спеціального приміщення для цього пристосували кімнату у будинку наглядача Золотоніської поштово-телеграфної контори Пантелеймона Григоровича Корецького. Саме у кімнаті Чайної відбулися перші аматорські спектаклі. Успіх постановок був неймовірний. У кімнаті не могли розміститися усі бажаючі. Саме тому з ініціативи Д. Кравчинського Комітет піклування на своєму засіданні від 21.11.1897 р. виділив

кошти у розмірі 850 руб. на побудову в саду П. Корецького театральної сцени [5].

Облаштування Літнього саду для театральних вистав завершилося у серпні 1897 р. Склад театральної трупи – артистів-аматорів, на жаль, залишається невідомим, окрім того що це були «найкращі місцеві шанувальники сценічного мистецтва». Організатори спектаклів, розуміючи, що місцеві актори не завжди будуть мати змогу брати участь у спектаклях, на перший сезон запросили трьох професійних акторів та одну акторку на ролі «ingenuedramatique». Їх імена невідомі. Знаємо лише що гонорар, який вони отримали за сезон 1897 р. – 778 руб. 52 коп.

У серпні 1897 р. було поставлено 4 вистави, які відбувалися у недільні та святкові дні. За перший сезон 1897 р. відбулося 19 вистав [6, 378–380] (п'єс з водевілями): «Пошились у дурні», «Дай серцю волю, заведе в неволю» (М. Кропивницького), «Ведмідь засватав» (В. Крилова), «Сватання на Гончарівці» та «Шельменко-денщик» (Г. Квітки-Основ'яненка), «Грошові тузи» (А. Крюковського), «Кум Мірошник» (В. Дмитренка), «Мартин Боруля», «Батькова казка», «Мазепа», «Наймичка» (І. Карпенко-Карого), «За двома зайцями», «Ніч під Івана Купала», «Чорноморці», «Ой, не ходи Грицю на вечорниці», «Циганка Аза», «Тарас Бульба» (М. Старицького), «Розлучимось» та «Нещасливе кохання» (Л. Манька), «Донька російського актора» (П. Григор'єва), «Ліс» (О. Островського), «Женитьба» та «Ревізор» (М. Гоголя), а також «Майбутня знаменитість», «Фортеця узята», «Нічне», «Лікар на півгодини», «Бувальщина».

Про успіх першого театрального сезону яскраво засвідчує цитата із журналу: «Сад ледве вмщував у себе глядачів. Паркани, дерева та дах сусіднього сарая перетворилися на бельетаж. Вереск дітей, надмірний сміх, голосні вигуки та викрики надавали особливої атмосфери спектаклям» [7, 303].

Вартість квитків на спектаклі коливалася у діапазоні від 5 коп. до 1 руб. 50 коп. Наскільки доступними були театральні

квитки, можемо судити за вартістю послуг золотоніських візників. Отже, за послуги візника в один кінець міста брали: у фаєтоні на парі – 15 копійок, на одному коні – 10 копійок; оренда фаєтона з двома кіньми – 35 копійок, з одним конем – 25 копійок.

Відомо, що у 1896 р. з ініціативи голови Золотоніської повітової земської управи Володимира Михайловича Дарагана було поставлено 2 спектаклі, кошти від яких (160 руб. 22 коп.) було спрямовано на підтримку Золотоніського будинку для малозабезпечених («богадельні») [8, 189–190].

Щодо кількості жителів міста і повіту, які побували на спектаклях, то за статистикою Комітету, у сезон 1897 р. на всі спектаклі було продано 10317 квитків, або в середньому 545 квитків на один спектакль. Зауважимо, що все населення Золотоноші на кінець XIX ст. становило 8739 осіб [9, 1]. Але, відвідувачів вистав було набагато більше, адже частина глядачів користувалася безкоштовним входом, коли «у другому акті ворота Літнього саду розчиняли навстіж і запрошували усіх бажаючих».

Театральні вистави у Літньому саду були розраховані на 500 пронумерованих місць, але глядачів на окремих спектаклях було набагато більше, «чимало із місцевих мешканців приходили до Саду задалегідь, займали свої улюблені місця, приносили з собою особисті лавки, на яких сиділи або стояли під час виступів акторів, а окремі молоді люди годинами висіли, у прямому сенсі слова, на мотузці, один кінець якої кріпився до стовпа театральної конструкції, а інший, у вигляді петлі, одягався на ноги» [7, 303].

Після створення театральної сцени у «Літньому» саду, який отримав назву – «Міський сад», до Золотоноші на гастролі почали приїздити театральні трупи. Відомо, що у 1897 та 1899 роках у місті виступала музична капела Миколи Лисенка [10, 263]. Зокрема, у 1899 р. капела у Золотоноші давала виступи 20 та 22 червня. Літній сад «був переповнений публікою, яка із великим задоволенням слухала рідні мотиви». Викону-

валися такі музичні твори: «Гамалія», «Іван Гус», «Куперьян – цехмейстер», «Не забудь юних днів», «Коли розлучаються двоє». Серед співаків особливо відзначали Флора Влодека (тенор) та Івана Зиновійовича Гребенецького (баритон). Вдячна золотоніська публіка «осипала Миколу Віталійовича квітами і подарувала ліру з квітів, які були перевиті стрічками» [11, 404].

Наталія Уєвій

У 1900 р. Золотоноша вперше вітала Марію Заньковецьку: «...У Золотоношу Заньковецьку викликали аматори... кожна вистава талановитої артистки збирала силу народу... Цей факт уже сам по собі свідчить, який вплив може зробити талановитий артист на наше провінціальне суспільство...» [12, 143].

У 1902 р. з Золотоноші відїжджає натхненник аматорського театру, завідувач Чайної – Д. П. Кравчинський. Після нього нікому не вдавалося збирати місцеві сили для постановок спектаклів аж до 1916 р., коли за справу не узявся дворянин Володимир Степанович Война.

Літня сцена використовувалася як майданчик для вистав гастрольних труп за орендну плату. Перед гастрольями, представники труп повинні були брати дозвіл у поліції; представити програму вистав відповідальному за «театр» і поліції. Станом на 1907 р. адміністрацію «театру» представляв «міський українець, який має гетьманські вуса» добродій Цис, що надзвичайно переймався змістом вистав: «коли в них єсть хоч єдине словечко з сучасного життя, або що-небудь про незадоволення сучасним державним становищем, то нарації й балакать про дозвіл» [13, 4]. Цис був і головою Золотоніського осередку «Союза русского народа».

В Золотоноші у цей час гастролювала українська група М. Б. Дукельського, група М. А. Фебера. У жовтні 1913 р. на гастролях в місті була антрипризна група Ф. Рудикова, яка поставила 8 спектаклів, серед яких «Лимерівна» та «Маруся Ботуславка». Відгуки про вистави були якнайкращі [17, 4]. Відомо, що на сцені Зимового театру В. І. Яковенка-Маринича виступали група П. Саксатанського (листопад 1913 р., березень 1914 р.) та актор Б. Романицький (1914 р.) [1, 32].

У 1913 р. у місті виникла громадська організація – товариство шанувальників витоячених мистецтв, яке своєю метою визначило «об'єднання осіб, які цікавляться вишуканими мистецтвами та літературою, для покращення художньої освіти серед населення м. Золотоноші та повіту» [18, 1–7]. Товариство провляло інтерес і до театрального мистецтва – в ньому була створена драматична секція, яка співрляла певний вплив на відродження традиції золотоніської аматорської театральної школи.

Товариство долучилося до реконструкції і ремонту Літнього театру у міському саду, який не функціонував принаймні з 1910 р. Збереглися імена золотонісців, що фінансово підтримали виконання робіт. Серед них – Шльома Гафанович (вклав 245 руб. 61 коп., повернули 125 руб.), Шмуль Погов-лопцький (вклав 104 руб. 37 коп., повернули 50 руб.), друкарня Пейсаха Ленского та Ізраїля Вурмана (вклали 30 руб. 05 коп.) та інші.

На об'єднання та ревізії внесли копії – Африкан Федорович Балавенський (12 руб.), Р. Хорошко (39 руб. 38 коп.), Х. І. Костоковський (42 руб. 30 коп.), Олександр Іраклійович Резунов (13 руб.), Микола Онфрійович Масловський (8 руб.). Загалом на реконструкцію сцени було інвестовано 379 руб. 95 коп., на театральний ревізит – 170 руб. 55 коп. [18, 2–2 зб.].

У 1913 р. розпочалося формування нового аматорського театрального колективу, який грав у тому числі постановки місцевих режисерів. Одним із них став Володимир Степа-

Приміщення колишнього театру у 1958 році

управління повітового військорового начальника Золотоніського секретаря Золотоніського м'ясного Золотоніських повітових земських зборів та міської думи, Золотоніського міського голови (у 1911–1913 рр.). Автор проекту – технік Золотоніського земства, архітектор Африкан Федорович Балавенський.

Вітхер кожен гастролюючий містський колектив, мів відвідати Золотоношу не лише у літній, а й в осінньо-зимовий та весняний період. Власник театру отримував оренду пляту. Плятачі мали можливість «кулятурно провозити час» у теплому приміщенні, без верхнього одягу.

Відкриття «Зимового» театру відбулося 18 листопада 1910 р. Як повідомлялося в оголошенні: «театр побудований на площі та освітлюється електричним світлом». Перший сезон у новому театрі відкрила запрошена театральна група під керівництвом Красницької [14, 955].

В оголошенні за 1912 рік повідомляється про функціонування в приміщенні Зимового театру сінematографa: «Имея театр с электрическим освещением и синаматографа в нем, 800 мест ишу компаньена или самостоятельного предпринимателя для театра-миниятор, единственното в городе. Золотоноша, Полтавской губернии В. И. Мариничу» [15, 21]. У 1911–1913 рр. В. І. Яковенко-Маринич був обраний мись-ким головою Золотоноші, а власником театру у 1912 р. став Валентин Володимирович Яковенко-Маринич [16, 205].

нович Война. Того ж року він поставив одноактові вистави про українські народні традиції «Змовини, або наскочила коса на камінь» та «Не той злодій, що краде, а той, що ловиться» [19].

Про рівень майстерності золотоніських акторів-аматорів залишив свої спогади П. Саксаганський: «До Золотоноші загалом було їхати небезпечно, бо там існував дуже міцний аматорський колектив. Він ані трохи не поступався перед професійним, а інколи грав навіть краще». Оцінюючи гру А. Балавенського у ролі Голохвастого («За двома зайцями») актор писав: «Ти – величезна осяйна зірка великої сцени. Золотоноша для тебе мала» [20].

З початком Першої світової війни театральна громадськість Золотоноші активно включилася у збір коштів від спектаклів для допомоги пораненим фронтовикам, що перебували на лікуванні в місті. Відомо також, що з 1916 р. в театрі відбувалися щотижневі театральні вистави «за доступною для народу вартістю квитків» та демонструвалися кінофільми «художньо-просвітницького змісту» [21, 76–79].

Про театральний 1916 р. у Золотоноші залишила свої спогади відома українська акторка театру й кіно Наталя

*Сучасний вигляд колишнього театру
(нині – районний будинок культури)*

Ужвій. Вона, перебуваючи в евакуації в Золотоноші, згадувала, як разом із учительками Катериною Білоштан та Тетяною Гумелею випадково потрапила на спектакль «золотоніського аматорського драмгуртка». Вона згадувала: «разом із колегами підходжу до акцизного чиновника з Товариства тверезості Володимира Войне зі сльозливим проханням: «Візьміть мене... Я вчителька... Біженка... Дуже люблю театр». – «Ну що ж, товаришко біженко, спробуйте!». І далі Наталя Ужвій додає: «Театральною справою» у Золотоноші тоді заправляли ветеринарний лікар М. Крутіков, агроном Падалка та майстер самодіяльності Балавенський».

Власне спогади Н. Ужвій дозволяють частково реконструювати репертуар золотоніських театралів. Вона виконувала різні ролі, а саме роль Г. Запольської у п'єсі «Мораль пані Дульської», роль Галі у п'єсі «Назар Стодоля», роль Марусі Чурай у п'єсі «Ой, не ходи, Грицю...», роль Марусі у п'єсі «Маруся Богуславка», ролі Софії та Варки у п'єсі «Безталанна», роль Одарки у п'єсі «Дай серцю волю», ролі Олени та Марусі у п'єсі «Глитай, або павук», роль Наталії у п'єсі «Бондарівна». А. Балавенський виконував роль Голохвастова у п'єсі «За двома зайцями» [22, 142–146].

Таким чином, «театральний простір» Золотоноші, зародившись на початку XIX ст., пройшов складний шлях. Завдяки громадській активності та ініціативі місцевої інтелігенції повітове місто на початку XX ст. вже було помітним осередком театального мистецтва зі своїм театром і здібними акторами.

1. Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії та сьогодення Золотоніського району / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси : «Вертикаль», 2008. .
2. Голиш Г. Золотоніський аматорський театр і Наталя Ужвій // Вісник Черкаського університету. Серія „Історичні науки”. – 1999. – Вип. 12.
3. Пономаренко М. Ф. Золотоноша. – Дніпропетровськ : «Промінь», 1974.
4. Цикавий Д. Бытовые юмористические рассказы. Константиноград: тип. И. Л. Ицковича, 1912. 96 с.

5. Приватне листування О. Силки з В. Побиванцем. Листопад 2022 р.
6. Иноземцев Ив. К истории народного театра в России // Театр и искусство. – 1901. – № 20. С. 378–380.
7. Кравчинский Д. Золотоноша // Театр и искусство. – 1899. – № 15. – С. 303.
8. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы за 1896 год. Золотоноша: тип. Лепского и Вурмана, 1897.
9. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. – Т. XXXIII. Полтавская губерния. – [С.-Пб.]: тип. «Т-ва Худ. печати», 1904.
10. Пономаренко М. Ф. Золотоноша / М. Ф. Пономаренко // Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. Черкаська область. – Київ: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972.
11. Кравчинский Д. Золотоноша // Театр и искусство. – 1899. – № 28. – С. 404.
12. Яковлев А. Я. [Без назви] / А. Я. Яковлев // Літературно-науковий вісник. – 1900. – Кн. 8.
13. Золотоноша (на Полтавщині) // Рада. – 1907. – 4 вересня.
14. Золотоноша // Театр и искусство. – 1910. – № 49.
15. Объявление // Рампа и жизнь. – 1912. – № 4.
16. Памятная книжка Полтавской губернии на 1913 год. – Полтава: типо-лит. Полтавского губернского правления, 1912.
17. Золотоноша (на Полтавщині) // Рада. – 1913. – 30 жовтня.
18. Державний архів Черкаської області. – Ф. 486. – Оп. 1. – Справа 1. Устав Золотоношского Общества любителей изящных искусств и Выписка из журнала о сдаче сада Обществу любителей изящных искусств. 1.02.1913 – 11.04.1914. – 7 арк.
19. Война В. С. Змовины, або наскочыла коса на камінь. Украинская народная сценка с природы. В 1-м действии / В. С. Война. – Золотоноша: тип. Лепского и Вурмана, 1913. – 18 с.; Война В. С. Не той злодий, что краде, а той, что не ловится. Шутка в 1-м действии / В. Война. – Золотоноша: тип. Лепского и Вурмана, 1913. – 22 с.
20. Голиш Г. Золотоніська сцена вихохла НаталіюУжвій / Г. Голиш. – Режим доступу: <http://www.kray.ch.ua/suspilstvo/postati/item/18450-zolotoniska-stsenavikolihala-nataliyu-uzhviy#.Y78xKhVBxro>.
21. Золотоношского общества любителей изящных искусств о пособии на развитие деятельности его и о приобретении помещения для народного дома // Журналы Золотоношского уездного земского собрания 52-й очередной сессии, заседания 15 и 16 ноября 1916 года с докладами. – Золотоноша: тип. Лепского и Вурмана, 1917.
22. Голиш Г. М. Пером публіциста: вибрані нариси, статті, інтерв'ю / Г. М. Голиш. – Черкаси: Вертикаль, 2019.

Юлія Харченко

СКОВОРОДИНІВСЬКЕ ЦЕБЕРЦЕ ПІЗНАННЯ (погляд зі Сміли)

Нині є нагода пригадати Григорія Савича Сковороду. 300-літній ювілей народного філософа та педагога у 2022 році охопив мене бажанням віднайти дотичність Григорія Сковороди до міста Сміли. Дещо таки знайшлося.

Нащадок цукроварів та меценатів Смілянщини ХІХ–ХХ ст. графів Бобринських, Петро Бобринський, написав книгу «Старчик Григорій Сковорода. Життя та вчення». Петро Бобринський – правнук Олексія Олексійовича Бобринського, якого можна назвати смілянником, адже 12 років він жив разом з дружиною, корінною смілянкою Софією Олександрівною Бобринською (уроджена Самойлова) у Смілі, де і помер. На його честь названо центральний бульвар міста, а іменем Софії – районну лікарню. Дід Петра Бобринського – Олександр Олексійович та бабуся Софія Андріївна. Батьки – Андрій Олександрович та Олена Петрівна. До речі, Андрій Олександрович був самодіяльним композитором, а в експозиції Смілянського краєзнавчого музею зберігається його клавір Херувимської № 2.

